

TIBOR PICHLER:**Etnos a polis. Zo slovenského a uhorského politického myslenia**

Bratislava: Kalligram 2011, 132 s.

Na pôde FiÚ SAV sa dlhodobo realizuje výskum dejín filozofického myslenia na Slovensku v 19. a 20. storočí vrátane dejín slovenského politického myslenia, ktoré bolo súčasťou širších národovných procesov v strednej Európe.

Tejto problematike sa kontinuálne venovala pozornosť pri riešení viacerých časovo i tematicky na seba nadväzujúcich výskumných projektov s cieľom rozšíriť dosiahnutú poznatkovú bázu, a tým v dlhodobom časovom horizonte aktívne prispieť k vypracovaniu syntetických novších dejín filozofického a politického myslenia na Slovensku. Neoddeliteľnou súčasťou tohto bádateľského zámeru je aj analýza širokého prúdu národoveckého myslenia v jeho rôznych modifikáciách a formách. Tejto téme je venovaná recenzovaná publikácia Tibora Pichlera *Etnos a polis*, ktorá je súčasťou aktuálneho grantového projektu *Multifokálny výskum dejín slovenského filozofického myslenia v 19. a 20. storočí*, ktorý sa rieši v spolupráci s Katedrou filozofie a dejín filozofie FiF UK. Monografia T. Pichlera je sumatívnym produktom dlhodoobej kontinuálnej bádateľskej činnosti jej autora v oblasti dejín utvárajúceho sa (nielen) politického myslenia na Slovensku v širšom uhorskom kontexte s akcentom na jeho národovný, resp. národno-emancipačnú funkciu.

Publikovaný súbor štúdií je zároveň tematickým pokračovaním predchádzajúcej monografie T. Pichlera *Národovci a občania: o slovenskom politickom myslení v 19. storočí*, v ktorej sa autor vracia k teoretickým koreňom slovenského politického myslenia, k ideovým konštruktom a konceptom vybraných protagonistov nášho národovného procesu (J. Kollár, L. Štúr, J. Palárik a J. Záborský).

Vráťme sa však k recenzovanej práci *Etnos a polis*, ktorej ústrednou témou (resp. problematikou, ktorá zároveň tvorí a predstavuje spojovací svorník súboru statí, článkov a štúdií) je podľa autora „... národovecké politické myslenie v rôznych obdobiach jeho vývoja v 19. storočí, až po jeho reflexiu u niektorých slovenských autorov v 20. storočí“ (s. 11).

Samotná publikácia *Etnos a polis* pozostáva z ôsmich štúdií – statí, ktoré boli už publikované, a teda opätovne prešli odbornou oponentúrou. Ako príznačne naznačuje názov práce, predmet autorových analýz predstavuje isté kolísanie, alternácia, resp. vzájomný prienik etnického a politického momentu v pomerne širokom spektre národoveckého myslenia jeho súdobých protagonistov (vzdelancov, intelektuálov, pronárodne orientovaných dejateľov). Názov práce *Etnos a polis* odráža a „... vyjadruje zapodievanie sa etnickou identitou, reflexiou politického zriadenia i premýšľanie o tom, ako zlepšiť performatívnosť národoveckého politického konania“ (s. 13).

Predmetom autorovho kontinuálneho a dlhodobého záujmu sú teda najmä národno-politické idey súdobých teoretikov ako relevantných nositeľov, tvorcov širokého prúdu národoveckého myslenia, resp. ich teoretických konštrukcií a koncepcií. Tieto T. Pichler na základe „nového čítania“ známeho i menej známeho pramenného materiálu podrobuje vo svojej

práci detailnej deskriptívnej analýze. Cieľom autora publikácie je bližšie identifikovať a špecifikovať národno-politické či politicko-národné predstavy v diele pertraktovaných autorov v širšom interpretačnom historicko-politickom kontexte procesov oneskorenej modernizácie, resp. oneskoreného zavádzania princípov modernity.

Prácu T. Pichlera tvoria dva tematické vnútorne diferencované bloky. Do prvého bloku autor zaradil päť štúdií či kapitol, ktorých názvy sú tak výstižné, že jednoznačne orientujú čitateľa a záujemcu o danú tému.

Prvý tematický blok je venovaný myšlienkovým konštruktom autorov 19. storočia: *Slovanstvo ako európanstvo: Štepan Launer a jeho predstava modernizácie; „Západ“ a „Východ“ v etnickom romantizme Ludovíta Štúra; Eötvös, Grünwald, Mudroň a štátna idea Uhorska; Miloš Štefanovič alebo o modernom slovenskom politickom myslení pred hlasistami; Samuel Štefanovič ako politický mysliteľ v období pasivity.*

V druhom bloku, ktorý časovo presahuje do 20. storočia, sú zaradené tri kompaktné štúdie: *O nacionalizme, konzervativizme, modernizme v časopise Prúdy; Dejiny a pohyb ideí v slovenskom politickom myslení (D. Tatarka); „Jánošíčenie“ (O kariére jedného pojmu) – L. Lipták, V. Mináč.*

V prvej, ťažiskovej časti práce, kde sa skúmajú národno-politické idey spomenutých slovenských vzdelancov, národovcov a intelektuálov, autor na príklade ich ideových konštruktov dokazuje za pomoci hĺbkovej analýzy ich textov tézu, že „[S]lovenský národné cítiaci vzdelanci a literáti píšuci v 40. rokoch 19. storočia neboli ani názorovo, ani jazykovo homogénnou skupinou, keďže sa ešte písalo viacerými spisovnými jazykmi. Neskoršie dejepisectvo na toto obdobie nazerá cez prizmu štúrovského hnutia, pravdou však je, že existovali pozoruhodné postavy a diela i mimo tohto prúdu národného snaženia, a treba povedať, že aj proti nemu“ (s. 15). Týmto svojím stanoviskom autor pozitívne narúša v odbornej spisbe rozšírenú a pestovanú, všeobecne prijímanú, predstavu o národoveckom myslení 19. storočia ako istom ideovom monolite, inšpiratívnym zdrojom ktorého boli najmä myšlienky J. G. Herdera a G. W. Hegela. Realita však, ako vyplýva z autorových analýz, bola prekvapujúco iná, komplikovanejšia a komplexnejšia – zahrňala totiž ťažiskové koncepty romanticky ladeného národného konzervativizmu a antiromantického politického modernizmu.

Autor v súvislosti s identifikáciou obsahu prvých piatich kapitol práce píše, že ich názvy „... sú zväčša personalizované a na prvý pohľad sa môže zdať, že ide o intelektuálne portréty. V skutočnosti to tak nie je. Viedla ma snaha vydolovať z práce a článkov pertraktovaných autorov ich politické predstavy a uviesť ich do istého interpretačného súvisu“ (s. 12). Dodajme, že táto iniciatíva autora bola úspešná, inovatívna a heuristicky jednoznačne prínosná.

Druhý blok štúdií v publikácii časovo presahuje až do 20. storočia a v širších súvislostiach, resp. v nadväznosti na národovecké snahy a zápasy prebiehajúce v 19. storočí si T. Pichler selektívne všima najmä ideovo-politický dosah diskusií v časopise *Prúdy* na rôzne kontroverzné typy myslenia, ktorých hlavným ťažiskovým i neuralgickým bodom bol konflikt medzi modernizmom a konzervativizmom. V ostatných dvoch štúdiách publikácie sa okrem iného skúma aj mýtovná reinvenia štúrovsko-hurbanovského národného naratívu v politickej esejistike Vladimíra Mináča, ako aj antitotalistické občiansko-politické reflexie Dominika Tatarku a úvahy Ľubomíra Liptáka na tému slovenskej filozofie dejín. Ten sa snaží odpovedať i na niektoré špecifické otázky v nich rezonujúce: Oportunizmus, či jánošíčenie?

Recenzovaná práca je prínosom pre ďalšie poznávanie dejín slovenského národoveckého, širokospektrálneho myslenia, ktoré sa utváralo v meruósmych rokoch 19. storočia a ktoré sa

nekreovalo v politickom, sociálnom a ideologickom vákuu, práve naopak, rozvíjalo sa pod vplyvom historických osobitostí danej doby. Práca Tibora Pichlera vhodne dopĺňa a kriticky rozširuje doterajšiu existujúcu poznatkovú bázu a je organickým prvkom kontinuálnej bádateľskej činnosti autora v oblasti novších dejín slovenského myslenia.

Karol Kollár

Karol Kollár
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava 1
SR
e-mail: filokoll@savba.sk

FRANTIŠEK NOVOSÁD:

Útržky o Slovensku. Apolitické úvahy o súčasnosti

Bratislava: Kalligram 2010, 160 s.

Publikácia F. Novosáda je zaujímavým čítaním o tom, čo autor nazýva slovenskou spoločnosťou. Je do istej miery mozaikovitým, resp. fragmentizovaným pohľadom filozofa (rešpektujúcim pritom exaktnejšie poznatky z dielne spoločenských vied) na procesy utvárania stavu a problémov, ako aj pravidiel charakteristických pre súčasnosť (ale aj predošlú) slovenskú spoločnosť.

Autor vo svojej publikácii poskytuje čitateľovi v štrnástich tematických, podľa jeho slov „útržkoch“ pohľady na sledovaný objekt záujmu – slovenskú spoločnosť v širších kontextoch (prítomný je takmer vždy historický aspekt), pričom výpovedným ťažiskom sú jej aktuálne problémy, ktoré majú svoje nielen historické korene. F. Novosád ponúka vo svojej ideovej mozaike (niekedy až v skratkovitej podobe) pohľady filozofa na množstvo otázok súvisiacich s centrálnym problémom načrtnutých analýz, a to na vzťah slovenskej spoločnosti k sebe samej, k jej štruktúram, tradíciám, procesom vývinu sprevádzaného ruptúrami, etablovaním poriadku a pod. Je zrejmé, a autor si uvedomuje, že vytvoriť celostný obraz náročných tematických okruhov, resp. odpovedať na veľké množstvo s tým súvisiacich otázok nie je na relatívne malom priestore možné, a preto zostáva pri svojich útržkovitých kritických analýzach, čím vytvára priestor pre kreatívne mysliaceho recipienta, aby sám aktívne spolupracoval pri domýšľaní jeho úvah.

Vstupnú úvahu nazval autor príznačne *Pred vstupom do labyrintu*. Aký labyrint má konkrétne autor na mysli, to objasňuje hneď na začiatku, keď píše: „Uvažovať o vývoji vlastného spoločenstva, o jeho minulosti, súčasnosti a vyhlídkach do budúcnosti znamená pohybovať sa v labyrinte, ktorého steny sú pokryté krivými zrkadlami. Právania a realita, pravda a zdanie, ideály a idoly sa nepredvídateľným spôsobom miešajú a v hre odrazov sa strácajú jasné kontúry sveta, v ktorom žijeme. Svet, v ktorom žijeme, nikdy nevidíme „osebe“, vždy ho vidíme z istého hľadiska, v istej perspektíve. Jeho podoby sú nám prístupné len prostredníctvom interpretácií“ (s. 11).

V kapitole, resp. útržku *Optimista v spore s pesimistom* nás autor oboznamuje s dvomi zornými uhlami: s optimistickým a pesimistickým pohľadom na slovenskú spoločnosť. Podľa optimistickej verzie slovenská spoločnosť patrí v európskom meradle k tým úspešnejším, a to